

Андрій ШАБАЛІН,

завідувач відділу питань захисту прав
інтелектуальної власності Науково-дослідного
інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук, старший дослідник

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження в Україні правового режиму воєнного стану, у зв'язку із військовою агресією РФ, ставить перед нашою державою низку виклик. Останні стосуються й необхідності модернізації як теоретичних, так і практичних підходів у сфері правосуддя. Зазначене стосується і цивільного судочинства.

У межах цієї роботи ми зупинимось на деяких аспектах зв'язку між нормами матеріального та процесуального права.

На наш погляд дослідження означеної проблематики дозволить більш глибоко дослідити природу цивільних спорів, процедур вирішення окремих цивільних справ, що, у свою чергу, стане підґрунтям для вдосконалення цивільної процесуальної форми захисту, запровадження нових підходів щодо способів захисту тощо.

Цивільне судочинство, як кожна галузь права знаходиться у постійному динамізмі. Це пояснюється тим, що право, яке є складовою системи суспільних відносин не стоїть на одному місці, а постійно змінюється відповідно до динаміки змін суспільних відносин. Право не може бути знаходитися позаду, а повинно йти в унісоні суспільних змін. У протилежному випадку необхідність юридичного регулювання суспільних відносин втрачає свою необхідність – право практично нівелюється.

Кожна процесуальна галузь права тісно пов'язана, насамперед, з тією галуззю (галуззями) матеріального права, яку (які) вона «як би обслуговує». Цей зв'язок є визначальним з погляду з'ясування правової природи процесуальних процедур, визначених для обслуговування основних матеріальних правовідносин [1, с. 31–32].

Цікаві позиції щодо співвідношення норм матеріального та процесуального права висловлюють науковці–теоретики права. Так, зокрема, П. М. Рабінович, під час класифікації норм права на матеріальні та процесуальні, бере за основу функції в правовому регулюванні: матеріальні норми лише називають, позначають права, обов'язки або заборони, а процесуальні встановлюють порядок, процедуру, регламент здійснення прав або(чи) виконання обов'язків, закріплених у матеріальних нормах [2, с. 155].

Зв'язок між матеріальним та процесуальним правом є визначальним, оскільки саме матеріально–правовий склад визначає категорію справ в рамках кожного із видів судочинства, у тому числі й цивільного, адже різна правова природа справ має значення для визначення порядку судового розгляду такі справ. Визначальний вплив

матеріально-правової складової справ здійснюється, насамперед, на діяльність суду першої інстанції [3, с. 41]. По суті, процесуальне право й матеріальне стають визначальними у визначенні змісту й форми. З приводу викладеного В. В. Комаров вказує, що стало традиційним визначати співвідношення матеріального цивільного права і цивільного процесуального права як змісту й форми [4, с. 40–42].

Про правовий зв'язок матеріального та процесуального, зокрема цивільно–процесуального, права наголошує й В. І. Тертишніков. Відомий процесуаліст зазначав, що матеріальне право і процес перебувають у діалектичному співвідношенні змісту і форми. Цивільний процес є зовнішньою формою матеріального права, формою його прояву, здійснення (звісно, не єдиною), оскільки у процесі реалізуються і санкції правових норм, а це означає, що матеріальне право дістає у процесі найбільш повне вираження, «живе» у властивій йому формі [5, с. 4–5].

Отже, вищевикладені теоретичні позиції свідчать про те, що про наявність зв'язку основних елементів процесуальної форми матеріально-правовою природою справ, які підлягають розгляду і вирішенню в порядку цивільного судочинства. До основних елементів, які знаходяться під матеріально – правовим впливом (формується) відносять, зокрема, такі: предмет та підстави позову (позовної заяви), суб'єктний склад, підсудність, предмет доказування (докази та доказування), способи захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних суб'єктивних прав та інтересів тощо.

З вище висловленими науковими позиціями ми погоджуємося, оскільки вони в цілому співпадають із законодавчою доктриною. Так, зокрема. У п. 4) ч. 3 ст. 175 ЦПК України, вказується, що у позовній заяві позивач (представник позивача) повинні зазначити: зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні; якщо позов подано до кількох відповідачів - зміст позовних вимог щодо кожного з них [6].

Визначення предметної та суб'єктивної та інстанційної юрисдикції (гл. 2 ЦПК України), зокрема, щодо спорів із приводу нерухомого майна (ст. 30 ЦПК України). Взаємозв'язок норм матеріального та процесуального права прослідковується й в змісті судового рішення ст. 265 ЦПК України. Відповідно до зазначеної процесуальної норми суд у мотивувальній частині рішення зазначає норми права, які застосовував суд, та мотиви їх застосування та норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосовав, та мотиви їх незастосування [6].

Аналіз вищевикладених та інших наукових позицій щодо взаємозв'язку між матеріальним та процесуальним правом, дозволяє нам сформулювати наступні теоретичні підходи, а саме:

Говорячи про співвідношення матеріального та процесуального права можна дійти наступного: 1) зовнішнім проявом матеріально–правової природи цивільних справ є родові та категоріальні властивості таких справ; 2) вплив матеріально–правової природи цивільних справ

здійснюється на загальну процесуальну форму; 3) між нормами цивільного процесу та матеріальними нормами існує комплексний зворотній зв'язок, зокрема щодо можливості застосування судом в межах позовних вимог найбільш ефективного способу захисту, у разі якщо закон або договір не визначають такого способу захисту, а також дискреційної можливості застосування конвенціональних норм або(чи) практики ЄСПЛ з метою забезпечення реалізації принципу верховенства права (ст. 2, 10 ЦПК України), а також спрямований на оптимізацію цивільного судочинства та стабільність процесуальних норм.

Запропонована вище модель ми представили як загальну щодо позовного провадження. Натомість, вона може бути скоректована щодо певної категорії цивільних справ, з визначенням ролі матеріальних норм, які регламентують спеціальні правовідносини, наприклад, земельні, відносини у сфері захисту права інтелектуальної власності тощо.

Список використаних джерел

1. Теоретико-методологічні засади диференціації та уніфікації в цивільному, господарському й адміністративному судочинстві в Україні : моногр. / [Беляневич О. А., Берестова І. Е., Бичкова С. С. та ін. ; за заг. ред. В. І. Бобрика. Київ : Ред. журн. «Право України». 2013. 172 с.

2. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. Посібник. 10-е вид., доп. Львів : Край. 2008. 224 с.

3. Уніфікація і диференціація процедур цивільного, господарського та адміністративного судочинства : моногр. / Бичкова С. С., Бобрик В. І., Проценко В. В. та ін. ; за заг. ред. В. І. Бобрика. Київ : НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2014. 202 с.

4. Комаров В. В. Цивільний процес у глобальному контексті. *Право України*. 2011. № 10. С. 22–44.

5. Тертышников В. И. Процессуальные средства укрепления советской семьи в производстве о расторжении брака : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712. Харьков, 1972. 18 с.

6. Цивільний процесуальний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

УДК 347.93:342.78

Софія ЩУР,

здобувач Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук **Курдан Богдан**

ДОТРИМАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Із початком війни 24 лютого 2022 року постають певні питання під час здійснення цивільних процесуальних дій, зокрема й щодо дотримання процесуальних строків. Учасники процесу та їх представники зобов'язані